

RAD S OSOBAMA S POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU

ZVONKA MATOIC
Centar "Slava Raškaj"
Ilica 83
10000 Zagreb

Pregledni članak
Primljeno 6. 7. 1998.
UDK 253

Sažetak

U skladu s crkvenim dokumentima, a nakon sustavne ateizacije sveobuhvatno se pristupa pastoralu osoba s poteškoćama u razvoju. Školskim vjeronaukom i intenzivnim i bogatim sadržajima župne kateheze uvodi ih se u zajedništvo Crkve. Apel se upućuje angažiranim laicima na prepoznavanje i prihvaćanje tog apostolata, kako te osobe ne bi završile na marginama pastoralnog zajedništva.

Ključne riječi: pastoral, zajedništvo, apostolat, osobe s poteškoćama u razvoju

Opći katehetski direktorij (1971.) govori o tim osobama: "Kateheza mora pružiti toj braći mogućnost da žive svoj život vjere prema svojim mogućnostima", a u dokumentu *Radosno naviještanje evanđelja i odgoj u vjeri* piše: "U planovima i programima kršćanskog odgoja i kateheze oni trebaju biti uključeni uzimajući u obzir njihove pastoralne potrebe i mogućnosti, ali uvijek tako da budu jednakopravno uključivani u život i djelovanje kršćanske zajednice". I najnoviji službeni dokument Opće crkve o katehezi, *Opći direktorij za katehezu* (1997.), utvrđuje: "Treba izbjeći rizik da specijalno vjeroučenje ne završi na marginama pastoralnog zajedništva".

Postavlja se pitanje što se na području pastorala s tim osobama činilo do sada. U prošlosti je pristup osobama s teškoćama u razvoju bio nehuman i surov. Prije Krista zapisano je da su Spartanci bacali takvu djecu u brda Tajgeta, jer nisu bila dostojna živjeti. I u vrijeme Rimljana nije bilo puno bolje, ali širenjem kršćanstva raste briga za te osobe. Upravo je Crkva, osobito redovništvo, pokrenula skrb za ove osobe. Najteže razdoblje bilo je kod nas nakon II. svjetskog rata, jer tim osobama, koncentriranim u državnim ustanovama (specijalnim školama i savezima prema vrstama oštećenja) nismo

imali pristup. Nakon izlaska iz ateističkog režima odmah se i sveobuhvatno pristupilo pastoralu ove specifične kategorije ljudi.

1. TERMINOLOGIJA I VRSTE OŠTEĆENJA

Za one koji u svom bližem okruženju ne susreću takve osobe važno je znati: osnovnu terminologiju koja je prihvatljiva kada imenujemo osobe s teškoćama u razvoju i osnovno o vrstama oštećenja.

Jedan od najstarijih termina je "defekt", a znači anomalija, nedostatak. Taj naziv ostao je dijelom žargona u smislu podcjenjivanja i vrijeđanja. Termin "hendikep", "hendikepirani" proširen je u upotrebi, rijetko kao znanstveni termin, a ni u zakonskim aktima se ne primjenjuje. Uistinu defekt značajno utječe na pogođenu osobu, ali mi na njega djelujemo rehabilitacijskim postupcima da bismo ga ublažili i preduhitrili moguće teškoće na društvenom planu, kako bi spriječili ili bar ublažili hendikep. "Defekt" je dakle fizička veličina koja se može mjeriti, dok je "hendikep" više društveno uvjetovan i mi smo u značajnoj mjeri za nj odgovorni. Zato ćemo isključivo rabiti termin "osobe s poteškoćama u razvoju", koje - ovisno o vrsti i stupnju teškoća te njihovim posljedicama na bio-psiho-socijalnom planu - razlikujemo kao:

- osobe s usporenim kognitivnim razvojem (ispodprosječnim intelektualnim funkcioniranjem): lako, umjereno, teže i teško mentalno retardirane osobe;

- osobe sa senzornim oštećenjima:

- vida (sljepoća i slabovidnost);

- sluha (gluhoća i naglušost);

- osobe s poremećajima u ponašanju na organskoj podlozi (hiperaktivnost i agresivnost);

- osobe s oštećenjima govora i glasa (mucanje, smetnje artikulacije, poremećaji čitanja i pisanja, poremećaji glasa, disfazije i afazije);

- osobe s višestrukim oštećenjima, tj. osobe kod kojih istodobno postoje dva ili više oštećenja.

2. SPECIFIČNOST U PRISTUPU OSOBAMA S POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Svaka od navedenih vrsta i stupnjeva teškoća izaziva specifične probleme i potrebe, koji zahtijevaju primjenu prilagođenog programa, pojačan plan, primjenu posebnih postupaka u radu i smještaj u posebne ustanove koje se koncentriraju u većim gradskim središtima.

Prikaz specijalnih ustanova i redovnih škola koje u svom sastavu imaju jedno ili više specijalnih razrednih odjela

Vidljivo je iz tabelarnog prikaza da u Hrvatskoj danas djeluje 40 specijalnih ustanova. Za osobe s oštećenjem vida imamo samo dvije ustanove u Hrvatskoj, jer su te osobe najbolje integrirane u redovni sustav školovanja, ako uz sljepoću i slabovidnost ne postoje i druge smetnje.

Znatan broj djece i mladeži s teškoćama u razvoju postoji i u redovnim ustanovama odgoja i obrazovanja, gdje su uz redovna odjeljenja registrirani i specijalni razredni odjeli.

3. MJESTA NA KOJIMA SE ODVIJA PASTORAL S OSOBAMA S POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU

3.1. Škola: školski vjeronauk

Vjeronauk u školi zahtijeva u tim uvjetima primjenu prilagođenog programa, jer oni u stjecanju znanja, vještina i navika nailaze na niz teškoća: stupanj opažanja promatra-

nja, oponašanja i zaključivanja je niži zbog siromašne mašte, labilne pažnje, slabijeg pamćenja, nižeg govornog potencijala i ograničene sposobnosti zaključivanja, uočavanja i apstrahiranja. Sve to umanjuje sposobnost svladavanja redovnog programa. Individualizacija je pojačana, tempo rada usporen, komunikacija otežana, pa je neophodna primjena prilagođenog programa, izrađenog prema programu redovne škole, ali koji se svake godine izvedbeno prilagođuje sastavu određene grupe vjeroučenika.

U prvom i drugom razredu specijalne osnovne škole primjenjuju se prevedeni udžbenici s njemačkog jezičnog područja koji su bogati neverbalnim sadržajima. To je neophodno zbog specifične pojmovne i fonemske progresije djece s teškoćama u razvoju. U trećem razredu specijalne osnovne škole primjenjuje se udžbenik za prvi razred redovne osnovne škole, pa se taj pomak proteže dalje. Udžbenik "Snagom Duha" primjenjuje se u specijalnoj srednjoj školi uz ostale predviđene ali i prilagođene priručnike.

Posebna pažnja posvećuje se korištenju specifičnih nastavnih sredstava i pomagala koja obilato prate nastavne sadržaje. Više prostora predviđeno je za katehetska pomagala, mikropauze, didaktičke igre i vizualna sredstva. Polazi se od iskustva koje djeca imaju, neprestano se koriste konkretni. Ide se za bitnim, a kod najtežih oštećenja naglasak je na razvijanju osjećaja i ugođaja uz praćenje crkvene godine.

Program se primjenjuje nakon Katehetske zimske škole 1994. godine, a prihvaćen je u centrima u Karlovcu, Osijeku, Rijeci, Splitu i Zagrebu.

Školski vjeronauk uveden je u 80% ustanova (najmanje su obuhvaćena djeca predškolske dobi), a u realizaciji tjednog plana školskog vjeronauka, koji bi trebao biti u specijalnim uvjetima pojačan, nailazimo na zaostajanje. Samo tri centra u Zagrebu realiziraju 2 sata vjeronauka tjedno, dok ostali centri imaju po 1 sat školskog vjeronauka ili čak spajaju po 2 razredna odjela u grupu. To se opravdava nedostatkom vjeroučitelja u specijalnim školama, dok se

vjeroučitelji žale na nedovoljnu defektološku educiranost, pa se često mijenjaju ako nisu defektolozi.

3.2. Župna kateheza

Župna kateheza s naglaskom na izlaženju iz izolacije i integriranju sa župnom zajednicom, nosi obilježje *obiteljske kateheze*. Budući da su ta djeca i mladež cijele školske godine odvojeni od svojih obitelji, opravdan je zahtjev za četiri sata tjedno župno-obiteljske kateheze u specijalnim ustanovama. U Centru "Slava Raškaj" u Zagrebu već se realizira pojačan plan župne kateheze i to kroz sljedeće sadržaje:

- Praćenje crkvene godine sudjelovanjem u misnim slavljinama u župi, uz osigurano prevođenje u gestovni govor. Liturgija i slavlje zauzimaju važno i naglašeno mjesto u župnoj zajednici.

- Organiziranje pokorničkih slavlja svaka tri mjeseca.

- Duhovne obnove u došašću i korizmi koje u zadnjem tjednu završavaju pokorničkim slavljem.

- Pripreme i slavljenje primljenih sakramenata šticećenika Centra.

- Integriranje u duhovne susrete s čujućim osobama: molitveni susreti, duhovna predavanja izvan centra i ostala događanja u Zagrebu.

- Duhovni rast i katehetska pouka uključivanjem u pokrete kao što su *MEP* i *Frama*, što ih motivira i pomaže da se rado okupljaju, aktiviraju te žive kršćansko zajedništvo.

- Organiziranje svake godine dva do tri hodočašća u bliža i udaljenija svetišta, što ih posebno raduje i motivira, jer osim što ostvaruju zajedništvo s Bogom, ostvaruju zajedništvo "sa" i "u" zajedništvu s čujućim vjernicima. U ovim okolnostima možemo učiti od te djece kako se živi malenost i predanje Bogu, kako se jednostavno i čista srca može i treba radovati Bogu.

Tako vjeroučitelj u posebnim uvjetima mora puno više vremena posvetiti slavljenju vjere, bratskom služenju i animiranju zajednice radi ostvarivanja zajedništva. Slušno oštećenima treba čujuća osoba s poznavanjem gestovnog govora, slijepima i slabovidnima treba veća pomoć u praćenju do crkve, tjelesnim invalidima treba pomoć u svladavanju arhitektonskih barijera, a Crkvi u Hrvata nedostaju vjernici laici koji bi svojim angažmanom pomogli kateheti u realiziranju sadržaja župne kateheze.

vidnima treba veća pomoć u praćenju do crkve, tjelesnim invalidima treba pomoć u svladavanju arhitektonskih barijera, a Crkvi u Hrvata nedostaju vjernici laici koji bi svojim angažmanom pomogli kateheti u realiziranju sadržaja župne kateheze.

3.3. Drugi oblici djelovanja

Ostali oblici djelovanja za osobe svih životnih dobi koje su izvan sustava specijalnog odgoja i obrazovanja:

- uključivanje u župnu katehezu sa školskom djecom gdje je to moguće;

- odlaskom u njihove saveze i klubove gdje se okupljaju u skupine po vrstama oštećenja, gdje ih se kroz kratka poticajna predavanja uvodi u cjelovito upoznavanje vjere i u osobno iskustvo vjere;

- priprema za sakramente;

- naglašena savjetodavna uloga katehete u praćenju bračnih parova i obitelji, kao i u pronalaženju njihovog pravog mjesta u mjesnoj kršćanskoj zajednici, jer oni moraju naći svoje mjesto u našim župama, moramo im pružiti svjedočanstvo da ih Bog voli, da su vrijedni, da imaju svoje poslanje u zajednici.

4. PRIJEDLOZI ZA UNAPREĐENJE PASTORALA

Na području pastorala s osobama s poteškoćama u razvoju u zadnjih sedam godina učinilo se mnogo. Da bi se djelovanje unaprijedilo i proširilo u sve sredine gdje se za to ukazuje potreba, potrebno je:

- Održati jedanput godišnje duhovni seminar za vjeroučitelje u specijalnom školstvu s naglaskom na permanentnom stručnom usavršavanju kao defektološki seminar za vjeroučitelje koji nisu defektolozi u suradnji Nacionalnog katehetskog ureda, Ministarstva prosvjete i športa i Fakulteta za defektologiju, što bi se vjeroučiteljima priznalo kao dokvalifikacija.

- Održavati poticajna predavanja u molitvenim, župnim zajednicama i crkvenim učilištima diljem Hrvatske, kako bismo zdrave približili slabima radi uključivanja u realizaciju sadržaja župne kateheze i buđenja želje za apostolskim djelovanjem kod te brojne ljudske kategorije.

Mjesto	Specijalne ustanove					Redovite ustanove sa specijalnim odjeljenjima		
	Oštećenja vida	Oštećenja sluha	Tjelesna invalidnost	Mentalna retardiranost	Poremećaji u ponašanju	Predškolske	Osnovnoškolske	Srednjoškolske
Bedekovčina					1			
Bjelovar				1				2
Brckovljani				1				
Cres					1		1	
Čakovec			1			1		1
Daruvar				1				1
Dubrovnik							1	
Đakovo							1	
Đurđenovac							1	
Đurđevac							1	
Ivanec					1			
Karlovac		1		1				
Koprivnica							1	
Kraljevica			1					
Krapinske Toplice			1					
Križevci							1	1
Labin				1				
Lepoglava					1			
Mali Erlijavac				1				
Mali Lošinj					1			
Nova Gradiška							1	1
Osijek	1	1		1		1		1
Podravska Slatina							1	2
Požega					1	1	1	
Pula				1				
Rijeka		1		1		2	2	
Samobor				1			1	
Sisak							1	1
Slavonski Brod						1		2
Split		1		1				
Šibenik				1		1		
Šenkovec							1	
Valpovo							1	
Varaždin				1	1			2
Velika Gorica				1				
Vinkovci							1	1
Vrbovec							1	
Virovitica							1	1
Zadar				1		1		2
Zagreb	1	2	2	4	1	1	1	
Zaječda				1				
Hrvatska sveukupno:	2	6	5	20	8	9	20	18

- Uključivati zainteresirane laike u tečaj savladavanja gestovnog govora radi osiguravanja prevodioca slušno oštećenim osobama barem u većim gradovima.¹

- Omogućiti slušno oštećenim vjernicima praćenje uz prevođenje u gestovni govor emisija: "U početku bijaše riječ" i ponekog nedjeljnog misnog slavlja što ga prenosi televizija.

- Animirati redovničke zajednice za preuzimanje brige u pojedinoj kategoriji oštećenja jer se za tim pokazuje povremena pojačana potreba (duhovne obnove, pokornička slavlja). U tim se prigodama pokazuje posebna potreba za većim brojem svećenika u centrima za specijalni odgoj i obrazovanje.

- Pismeno informirati svećenike u župnim zajednicama o uvjetima primanja sakramenata kod djece i mladeži s teškoćama u razvoju. Nažalost, još uvijek je ponekad upitno može li takva osoba rasti u vjeri, može li steći dovoljno vjerskog znanja. Problem nije jednostavan, ali vjeru ne možemo mjeriti samo znanjem i količinom usvojenih informacija, a smisao za vjeru kod tih osoba je stvaran i dubok. Sposobni su se sabrati i potpuno predati Bogu. Sposobni su stvoriti osobnu odluku, uložiti napor, pa izjarivati svoju vjeru oko sebe.²

- Ovisno o vrsti i stupnju oštećenja neophodno je hitno uključivanje većeg broja angažiranih vjernika laika, posebno kod

osoba sa smetnjama vida, sluha i tjelesnim oštećenjima, kako bi se osigurao sveobuhvatni pristup evangelizacijskom procesu ovih osoba.

Uz zadovoljavanje navedenih potreba Crkva će ispuniti i potvrditi svoje poslanje, ispunjavajući Isusovu zapovijed ljubavi prema osobama s poteškoćama u razvoju, koje su otvorene duhovnoj dimenziji. Iskustvo govori da su i oni, ovisno o vrsti i stupnju oštećenja, sposobni posvjedočiti zrelu pobožnost, vjernička razmišljanja, kao i zanimanje za sve što se u Crkvi događa. Treba im pomoći da prihvate, prakticiraju i prenose vjeru, da se uvedu u odgovoran kršćanski život.

"Kad priređuješ gozbu, pozovi siromahе, sakate, hrome, slijepe.

Blago tebi jer oni ti nemaju čime uzvratiti.

Uzvratiti će ti se doista o uskrsnuću pravednih." (Lk 14, 13-14)

1 Još davne 1842. godine Carsko-kraljevska komisija izdala je naredbu br. B-2.910 kojom je objavljeno "Uputstvo za obučavanje gluhoj djece", a glasi među ostalim ovako: "Ordinarijati neka se pozovu, da postave pri svakom teološkom zavodu svećenika-učitelja, koji je upućen u obučavanje gluhoj djece...". To bi uputstvo i nas danas trebalo potaknuti na zauzetije djelovanje.

2 Usp. J. COLOMB, *Kateheza životnih dobi*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 41996, str. 213.